

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.147

О. М. АКІМОВА

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано суть поняття “інклюзія” для майбутніх учителів початкової школи. Узагальнено основні цикли підготовки та проаналізовано підходи до включення основних засад педагогічної деонтології як освітнього компонента під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивне середовище, інклюзивна освіта, учитель початкової школи, педагогічна деонтологія.

Реалізація принципів у галузі підготовки педагогічних кадрів на сучасному етапі розвитку вищої освіти України спрямована на вдосконалення професійного відбору та підготовки майбутніх учителів. На нашу думку, важливим є створення державою умов для формування готовності до педагогічної діяльності, зокрема підвищення престижу й соціального статусу педагогічних та науково-педагогічних працівників, професійного й культурного зростання учителів. Реформування початкової, базової та повної загальної системи освіти України передбачає втілення інклюзивних основ у освітній простір під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Виходячи з вищезазначеного, постає проблема з’ясування суті та основних питань створення інклюзивного середовища як освітнього компонента під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Мета статті – проаналізувати суть та основні питання інклюзивного середовища як освітнього компонента під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- уточнити суть поняття “інклюзія” для майбутніх учителів початкової школи;
- узагальнити основні цикли підготовки майбутніх учителів початкової школи;
- проаналізувати підходи до включення основних засад педагогічної деонтології як освітнього компонента під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

На сучасному етапі реформування вищої освіти в Україні в психолого-педагогічній літературі можна зустріти чимало визначень поняття “інклюзія”. Психолого-педагогічний аспект визначення поняття полягає в розумінні інклюзії як процесу збільшення ступеня участі всіх громадян у

соціумі, насамперед тих, що мають труднощі у фізичному та психологічному розвитку.

Виходячи з цього, визначимо основні аспекти поняття “інклюзія” для майбутніх учителів початкової школи:

- навчання та виховання всіх дітей без винятку, незалежно від стану здоров’я та психічного розвитку;
- залучення всіх дітей з особливими потребами до тих навчальних закладів, які б вони відвідували, не маючи психічних або фізичних обмежень;
- використання всіх форм, методів і видів роботи для забезпечення різноманітних освітніх потреб учнів.

Постає проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до сприйняття та втілення інклюзивного середовища як освітнього компонента.

Цінними є дослідження вченої Л. Хомич, яка звертає увагу на необхідність психолого-педагогічної підготовки в межах опанування циклів навчальних дисциплін [4]:

- суть психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів має бути спрямована на досягнення провідної мети навчання: формування творчої, всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця, який прагне до самовдосконалення та займає активну позицію в житті суспільства;

- зміст психолого-педагогічної підготовки має становити єдину логічну систему, яка полягає в цілісному забезпеченні компонентів педагогічного процесу. На перший план виходить системність знань майбутнього вчителя початкових класів. Постає питання раціональної організації підготовки на такому рівні, щоб отримані знання не стали результатом набутих умінь і навичок з окремих дисциплін, а були логічно завершеною частиною цілісної системи підготовки вчителя початкових класів.

На сучасному етапі розвитку освіти багаторівнева підготовка забезпечується базовими положеннями Закону “Про вищу освіту” та передбачає здобуття освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями “бакалавр” і “магістр”. Підготовка вчителя початкових класів спрямована на опанування змісту й органічне поєднання в психолого-педагогічну систему здобутих знань, умінь і навичок студентів з усіх циклів під час аудиторної та позааудиторної навчальної та самостійної роботи, зокрема:

- гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, до яких належать такі, як “Історія України”, “Історія української культури”, “Іноземна мова”, “Філософія”, “Болонський процес”, “Культурологія”, “Правознавство”, “Фізичне виховання”;

- природничо-наукових (фундаментальних) дисциплін, які включають такі дисципліни: “Теоретичні основи початкового курсу математики з методикою викладання”, “Нові інформаційні технології та ТЗН”, “Безпека життєдіяльності”, “Анатомія, вікова фізіологія, гігієна”, “Основи валеології”, “Основи екології”, “Основи природознавства з методикою викладання”, “Основи охорони праці”;

– цикл загальнопрофесійних дисциплін, які охоплюють такі предмети *педагогічного* напрямку: “Вступ до спеціальності”, “Основи науково-педагогічних досліджень”, “Історія педагогіки”, “Загальна педагогіка”, “Методика виховної роботи”, “Основи педагогічної майстерності”, “Передові технології у початковій школі”; *психологічного* напрямку: “Загальна психологія”, “Вікова психологія”, “Педагогічна психологія”, “Патопсихологія з основами дефектології”; *літератури*: “Сучасна література”, “Дитяча література з основами культури і техніки мовлення”;

– цикл професійно орієнтованих дисциплін: “Сучасна українська мова з практикумом”, “Методика викладання української мови”, “Українська мова за професійним спрямуванням”, “Сучасна російська мова з практикумом”, “Методика викладання російської мови”, “Образотворче мистецтво та художня праця з методикою викладання”, “Практикум у навчальних майстернях”, “Музика з методикою викладання”, “Теорія і методика фізичного виховання”;

– дисципліни вільного вибору студентів: “Україна в Європі та світі”, “Логіка”, “Економічна теорія”, “Соціологія”, “Політологія”, “Екологічна культура особистості”, “Каліграфія”, “Робота з батьками”, “Організація самостійної роботи студента”, “Методика трудового навчання”, “Малюнок і живопис”, “Композиція”, “Історія мистецтва”, “Скульптура і пластична анатомія”, “Методика навчання образотворчого мистецтва”, “Декоративно-прикладне мистецтво”.

Необхідно звернути увагу, що дисципліни, які в подальшому дали б підґрунтя реалізації інклюзивної освіти в країні, відсутні, лише фрагментарно в інших дисциплінах зустрічаються теоретичні аспекти інклюзивної освіти, що зумовлює, на нашу думку, необхідність запровадження під час підготовки майбутніх учителів початкової школи опанування засад інклюзивної педагогіки та створення інклюзивного середовища як освітнього компонента під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Ми погоджуємось з вченою А. Колупаєвою [3], яка зазначає, що найбільші успіхи у втіленні інклюзивної форми освіти мають навчальні заклади, де розуміють і демонструють ефективні методики навчання та викладання в атмосфері співпраці, підтримки з боку шкільної адміністрації й громади. На нашу думку, високий рівень ефективності інклюзивної освіти має забезпечити включення засад інклюзивної педагогіки та створення інклюзивного середовища як освітнього компонента безпосередньо під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Отже, чому створення інклюзивного середовища в школі може бути неефективним? Яким чином можна врахувати це під час підготовки майбутніх учителів початкової школи?

Основні проблеми неефективності інклюзивного середовища полягають у такому:

– відсутність належної підготовки педагогічних кадрів;

- неспроможність викладати відповідний навчальний матеріал дітям з різним станом фізичного та психічного здоров'я;
- традиційні форми та методи організації навчання, негнучкість навчальної програми.

Науковці, які всебічно вивчають різні аспекти інклюзивної освіти, ширше описують перешкоди на шляху впровадження цієї форми освіти, зокрема:

- інформація про переваги інклюзії не була донесена до учасників процесу належним чином або ж була непереконливою;
- необхідні для ефективного впровадження інклюзії зміни виявилися надто масштабними, а тому їх складно досягти за короткий час, або ж надто обмежені, тому не дають уявлення про реальний ефект;
- зміни втілюються надто швидко, тож учасники процесу не встигають осмислити нововведення, або надто повільно, й ентузіазм щодо їх реалізації згасає;
- необхідні ресурси для забезпечення ефективності інклюзивної форми освіти не надаються або розподіляються в недоцільний спосіб чи нераціонально;
- не вживаються заходи для посилення переконань і готовності до довготривалої роботи (у тому числі над собою);
- працівники, які мають стати рушійною силою в упровадженні інклюзії, можуть бути недостатньо віддані справі або покладають на себе надто великий обсяг роботи. Це може відлякувати інших членів колективу;
- спроби залучити батьків до співпраці зі школою формальні або ж узагалі не відбуваються;
- керівництво навчального закладу прагне встановити традиційно жорсткий контроль або ж пускає процес на самоплив, не заохочує працівників досягати вищих результатів [3].

Висновки. Аналіз перешкод дає підстави зробити висновки, що більшість з них мають свої витoki у відсутності теоретичних та методичних аспектів інклюзивної освіти під час підготовки майбутніх вчителів, що в подальшому ускладнює творчий підхід роботи вчителя до навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, відсутність взаємодії на високому рівні між усіма учасниками інклюзивної освіти, неправильний розподіл обов'язків і навантажень.

На нашу думку, підвищенню ефективності інклюзії в Україні як одного з факторів усунення перешкод сприятиме включення основ педагогічної деонтології в психолого-педагогічну підготовку майбутніх учителів початкової школи. Цінними для нас є дослідження М. Васильєвої, яка обґрунтувала такі підходи педагогічної деонтології [1]:

1) **аксіологічний підхід** передбачає засвоєння етичних норм, принципів та вимог до поведінки вчителя, які у своїй сукупності впливають на формування його цінностей і педагогічних установок, визначають характер його ставлення до різних суб'єктів навчально-виховного процесу. Реаліза-

ція підходу під час підготовки майбутніх учителів початкової школи забезпечить формування цінних установок та виступить передумовою позитивної мотивації реалізації засад інклюзивної освіти, створення інклюзивного середовища;

2) *соціокультурний підхід* спрямований на сприйняття педагогічної етики вчителем як універсального соціального регулятора поведінки вчителя в різних сферах його професійних відносин. Втілення підходу в підготовку майбутніх учителів початкової школи забезпечить у подальшому позитивну побудову відносин з усіма учасниками процесу інклюзивної освіти.

3) *діяльнісний підхід* передбачає формування практичних навичок поведінки в різноманітних ситуаціях морального вибору відповідно до норм педагогічної етики. Підхід сприятиме формуванню навичок і звичок поведінки відповідно до вимог інклюзивної освіти, тобто побудові ефективного інклюзивного середовища для всіх суб'єктів навально-виховного процесу.

Зазначимо, для створення ефективного інклюзивного середовища потрібно працювати над створенням відповідного освітнього клімату та сукупності практичних підходів під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Отже, складна система підготовки майбутніх учителів початкової школи повинна стати визначальним кроком у створенні інклюзивного середовища, підтверджуючи вислів: “Якщо професія стає способом життя, то ремесло перетворюється на мистецтво”.

Список використаної літератури

1. Васильєва М. П. Теорія педагогічної деонтології / М. П. Васильєва. – Харків : Нове слово, 2003. – 216 с.
2. Инклюзивное образование. – Москва : Центр “Школьная книга”, 2010. – Вып. 1. – 272 с.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – Київ : Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
4. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – Київ : Магістр – S, 1998. – 200 с.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/oftenrequested/statestandards/>.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2014.

Акимова Е. М. Инклюзивное обучение как образовательный компонент подготовки будущих учителей начальной школы

В статье проанализирована суть понятия “инклюзия” для будущих учителей начальной школы. Обобщены основные циклы подготовки и проанализированы подходы к включению основных принципов педагогической деонтологии как образовательного компонента во время подготовки будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: *инклюзия, инклюзивная среда, инклюзивное образование, учитель начальной школы, педагогическая деонтология.*

Akimova H. Inclusive Education as an Educational Component of the Training of Future Primary School Teachers

The implementation of the principles in the field of teacher training at the present stage of development of higher education of Ukraine, directed on improvement of professional

selection and training of future teachers. The article analyzes the essence of the concept of "inclusion" for future primary school teachers. Psycho-pedagogical aspect of the definition is the understanding of inclusion as the process of increasing the participation of all citizens in society, and especially those that have difficulties in physical development. On own the inefficiencies inclusive environment are: lack of teacher training, failure to present the appropriate educational material for children with various physical and mental health; the traditional forms and methods of training, the inflexibility of the curriculum. Scientists who thoroughly study various aspects of inclusive education, wider describe the obstacles to the implementation of this form of education, namely information about the benefits of inclusion was not communicated to the participants in the process properly or was inconclusive; necessary for the effective implementation of the inclusion of the changes were too large, and therefore difficult to achieve in a short time, or are too limited, so do not give an idea about the real effect; changes come too fast, so the participants do not have time to comprehend innovations, or too slowly, and enthusiasm for their implementation quenched. Barrier analysis gives grounds to conclude that most of them have their origins in the lack of theoretical and methodological aspects of inclusive education in preparing future teachers. Effectiveness of inclusion in Ukraine and the removal of obstacles will promote the inclusion of the foundations of pedagogical ethics in psychological-pedagogical training of future primary school teachers.

Key words: *inclusion, inclusive environment, inclusive education, primary school teacher, teaching deontology.*